

Militokrasiden Plütokraziye Benin Siyasetinin Metamorfozu

Mürsel BAYRAM

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doğu ve Afrika Araştırmaları Enstitüsü, Afrika Çalışmaları ABD.,
Ankara, Türkiye,
mursel.bayram@asbu.edu.tr

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

Makale Bilgileri

Makale Geçmişi

Geliş: 15.10.2019

Kabul: 04.12.2019

Yayın: 12.12.2019

Anahtar Kelimeler:

Dahomey,

Benin,

Militokrazi,

Plütokrazi,

Kerekou.

ÖZET

Bu çalışmada, Batı Afrika ülkelerinden Benin’de siyasal yapının askerlerin iktidarından (*militokrazi*) zenginlerin iktidarına (*plütokrazi*) doğru evrilme süreci ele alınmaktadır. Bağımsızlığının ertesinde 9 yıl içerisinde 5 askerî darbenin gerçekleştiği ülkede darbeler dönemini takip eden 20 yıl içerisinde yine aynı sayıda darbe teşebbüsü vuku bulmuştur. Etnopolitik rekabetin etkisiyle oluşan militokratik kaos, yerini Mathieu Kerekou liderliğinde Marksist-Leninist bir hükümete bırakmıştır. Neredeyse 30 yıl Benin Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Kerekou, dinler ve ideolojiler arası geçişler konusunda, kendisinin de benimsediği “bukalemun” lakabıyla anılacak ölçüde mâhir bir siyaset izlemiştir. İdeolojik bir katıllıkla hareket etmeyen Kerekou hükümeti, Soğuk Savaş sonrasında kolaylıkla neo-liberalizme de geçiş yapabilmıştır. Liberalleşme sonrasında göreve gelen Thomas Boni Yayi ve Patrice Talon hükümetleri ise, başlangıçta demokratik bir profil sergilemelerine rağmen, otoriterleşme eğilimi göstermişlerdir. “Pamuk kralı” Talon tarafından yönetilen mevcut Benin hükümeti, milletvekili ve cumhurbaşkanı aday olmak isteyenlerin 400 bin dolardan fazla başvuru ücreti ödemesini öngören yeni seçim yasası çıkararak, müstakbel bir plütokratik siyasî yapıya zemin hazırlamıştır. Makalede, Benin siyasetindeki bu “başkalaşım” sürecinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

The Metamorphosis of Beninese Politics from Militocracy to Plutocracy

Article Info

Article History

Received:15.10.2019

Accepted:04.12.2019

Published:12.12.2019

Keywords:

Dahomey,
Benin,
Militocracy,
Plutocracy,
Kerekou.

ABSTRACT

This paper aims to analyse the evolution of a small western African nation, Benin, from rule by the military (militocracy) to rule by the rich (plutocracy). In the aftermath of its independence, Benin experienced 5 military coups in 9 years and again 5 coup attempts in the following 20 years. The militocratic chaos, which emerged as a result of ethnopolitical power struggle, was replaced by a Marxist-Leninist government led by Mathieu Kerekou. Having served as the President of Benin for almost 30 years, Kerekou followed a chameleon-like politics by converting from a religion to another and from an ideology to another. His government did not act in a strictly ideological way and therefore easily adopted neo-liberalism in the post-Cold War period. The governments of Thomas Boni Yayi and Patrice Talon who came to power after the adoption of liberalisation initially had a democratic profile but later they tended to be authoritarian. Being led by Talon, a former "cotton tycoon", the incumbent government went beyond authoritarian democracy and has paved the way for a future plutocracy by adopting a new electoral code that requires candidates vying for presidency and membership of parliament to have a financial deposit over 400,000 dollars. How these diverse political mind-sets emerged in Benin is the main question we aim to answer in this paper.

GİRİŞ

Yaklaşık 11 milyon nüfuslu küçük bir Batı Afrika devleti olan Benin, hem Hıristiyanlık ve İslam'ın yanı sıra Vudu gibi geleneksel dinlerin yaygınlığı, hem de Bariba, Fon, Fulani ve Yoruba gibi çeşitli etnik grupların sosyo-kültürel mirasını bir arada bulundurması bakımından incelenmeye değer bir ülkedir¹. Kısmen bu sosyo-kültürel yapı ile bağlantılı olarak ülkenin yakın tarihi, birbirinden son derece farklı siyasî anlayışlara ve sistemlere geçişler içermektedir ki bunlar, değişim veya dönüşüm yerine, başkalaşım anlamındaki metamorfoz tabiri ile açıklanabilecek nitelikte geçişlerdir.

Benin siyasetinde ilk olarak tarihsel siyasal yapıların etkili olduğu görülmektedir. Kolonyalizm öncesi dönemde ülke topraklarının kuzeydoğusunda Borgu Krallığı, güneyinde ise Dahomey Krallığı hüküm sürmüştür. Yedinci yüzyılda İran kökenli Kisra adlı bir savaşçı tarafından kurulduğuna inanılan Borgu Krallığı, sınırlarına giren Avrupalı kâşifleri öldürmesiyle ve Avrupa devletlerinin kolonyal işgal girişimlerine karşı verdiği direnişle ünlenmiştir (Akinwumi, 1998: 1-7; Stewart, 1980: 51-70; Kuba, 1996). On yedinci yüzyıl başlarından itibaren ülkenin güney bölümüne hükmeden Dahomey ise, son bağımsız kral Behanzin döneminde (1889-1894) anti-kolonyalist bir direniş sergilese de genel olarak Avrupa devletleriyle ve Batı Afrika'dan Latin Amerika'ya köle nakleden tacirlerle işbirliği içinde olmuştur (Manning, 2004: 1- 38). Borgu kökenli aristokrat ve asker kökenli siyasetçiler ile

¹ Benin nüfusunun yüzde 38,4'ü Fon, yüzde 15,1'i Aja, yüzde 12'si Yoruba, yüzde 9,6'sı Bariba, yüzde 8,6'sı Fulani, yüzde 6,1'i Ottamari, yüzde 4,3'ü Yoa-Lokpa, yüzde 2,9'u Dendi etnik grubuna mensuptur. Ülke nüfusunun yüzde 27,7'si Müslüman, yüzde 25,5'i Katolik Hıristiyan, yüzde 13,5'i Protestan Hıristiyan, yüzde 9,5'i diğer Hıristiyan mezheplerine mensup, yüzde 11,6'sı Vudu, yüzde 2,6'sı diğer geleneksel dinlere mensuptur. Bkz. CIA World Factbook (2019).

Dahomey kraliyet ailesinin ve Dahomey Krallığı'nda siyasî-ticarî nüfuz elde etmiş Brezilyalı köle tacirlerinin torunları, bağımsızlık sonrası Benin siyasetinin önde gelen aktörleri olacaktır.

Bağımsızlık sonrası süreçte etnik milliyetçi anlayışla farklı bölgeleri ve grupları temsil eden üç siyasî figürün (Coutoucou Hubert Maga, Sourou-Migan Apithy, Justin Ahomadegbé-Tomêtin) iktidar kavgası, ülkeyi kaotik bir askerî hükümetler dönemine sürüklemiştir. Bu militokratik kaos, yine bir asker olan Mathieu Kerekou tarafından sonlandırılmıştır. Neredeyse 30 yıl (1972-1991 ve 1996-2006) Benin Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Kerekou, dinler ve ideolojiler arası geçişler konusunda, kendisinin de benimsediği "bukalemun" lakabıyla anılacak ölçüde pragmatist bir siyaset izlemiştir. 1946'da Katolik Hıristiyan olarak vaftiz edilen Kerekou, 1974'ten itibaren Kilise ile çatışan bir Marksist siyasetçiye dönüşmüş; 1976'da geleneksel Vudu inancına karşı bir yasa çıkarmış; 1980'de önce Libya lideri Muammer Kaddafi'nin etkisiyle İslam'a geçerek Ahmed ismini almış, daha sonra Vudu liderlerini iktidara ortak etmiş; 1990'lı yıllara gelindiğinde ise önce Katolisizm'e, daha sonra Amerikan Evanjelik Kilisesi'ne bağlılığını ilan etmiştir. Aynı zamanda Soğuk Savaş sonrası demokratikleşme ve liberalleşme politikalarına öncülük eden Kerekou, bukalemun-vâri siyaset anlayışı sayesinde, istikrarsızlıkla malûl bir ülkede uzun süre iktidarda kalmayı başarmıştır (Bayram, 2018: 146-148). Kerekou sonrası dönemde iktidara gelen Thomas Boni Yayi ve Patrice Talon ise, başlangıçta demokratikleşme ve şeffaflaşma yönünde adımlar atmalarına rağmen, giderek otoriterleşme eğilimi göstermişlerdir. Talon döneminde çıkarılan yasalar, ülkenin otoriter demokrasinin ötesinde bir zenginler iktidarına (plütokrazi) dönüşme ihtimalini gündeme getirmiştir.

Anılan siyasî değişimlerden hareketle bu makalede tarihsel bir perspektifle Benin siyasetinin başkalaşımı analiz edilmeye çalışılacaktır. İlk olarak çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilecek; ardından, Maga/Apithy/Ahomadegbé-Tomêtin üçlüsünün yarattığı siyasî kısır döngüye ve buna eşlik eden askerî darbeler silsilesine temas edilip bu kısır döngünün Kerekou döneminde nasıl sona erdirilmeye çalışıldığı ele alınacaktır. Kerekou'nun uzun süre iktidarda kalmasına imkân veren pragmatist siyaset anlayışı incelendikten sonra Thomas Boni Yayi ve Patrice Talon döneminde ülke siyasetinin ne yöne evrildiğine değinilecektir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: MİLİTOKRASİ VE PLÜTOKRASİ

Benin siyasetinin dönüşümü, iki kavram üzerinden analiz edilecektir. Bu kavramlardan ilki, askerî iktidar anlamındaki militokrasidir. Esasen askerî yönetimleri ifade etmek için kullanılan birden fazla kavram mevcuttur. Bunların başında cunta gelmektedir. Cunta, kuvvet kullanarak yönetimi ele geçiren askerler grubunu ve onların kurduğu hükümeti ifade eder. Benin örneğinde birden fazla cunta söz konusudur. Askerî yönetimleri ifade etmek için kullanılan bir diğer kavram, hakistokrasidir. Asker üniformalarının renginden (hâki) hareketle üretilen bu kavram, genellikle ordu ile seçkinler arasındaki ittifakı da kapsar. Askerî yönetimleri ifade eden üçüncü kavram, stratokrasidir. Stratokrasinin cuntadan ve hakistokrasiden farkı, askerî iktidarın salt kuvvet kullanımına dayanmaması, bilakis yasal olarak da desteklenebilmesidir. Makalede tercih ettiğimiz militokrazi ise, bir ülkede hükümet makamlarının müteaddid defa askerlerce işgalini ifade eden en genel kavramdır (Bebler, 1984: 504-518; Alozieuwa & Obiozor, 2008). Benin'de özellikle 1960 ve 70'li yıllarda böyle bir iktidar tarzı hâkim olmuştur.

Militokrazi, Afrika siyasetinde önemli bir yer işgal etmektedir. Dokuz ülke (Botsvana, Cabo Verde, Eritre, Fas, Güney Afrika, Malavi, Mauritius, Namibya, Tunus) haricinde bütün Afrika ülkelerinde askerî darbe gerçekleşmiştir. Afrika'daki askerî darbelerin sıklığını inceleyen McGowan (2003: 339-370), 1956-2001 yılları arasında 48 Sahraaltı Afrika ülkesinde 80 başarılı

darbe, 108 başarısız darbe teşebbüsü ve 139 darbe planı olduğunu tespit etmiştir. Aynı araştırmaya göre, Sahraaltı Afrika'da bir darbe teşebbüsünün başarılı olma ihtimali ortalama yüzde 40 düzeyinde seyretmekte ve bir ülkede darbe başarılı olduktan sonra askerler arası hizipleşmenin baş göstermesi o ülkede daha fazla darbe davranışına neden olmaktadır. Sahraaltı Afrika'da askerî darbe faaliyetinin en yoğun yaşandığı bölge ise Batı Afrika olarak tespit edilmiştir. Çoğu vakada askerî liderlerin seçilmiş sivillerden daha etkili bir yönetim ortaya koyamadıkları, siyasî düzeni sağlamada başarı sağlayamadıkları, kısacası çözümün değil sorunun parçası oldukları gözlenmiştir. Sahraaltı Afrika'da askerî darbe sıklığının dünyanın diğer bölgelerinden daha yüksek olması, birden fazla faktörle ilişkilidir. Rakip etnik, dilsel veya dinsel grupların iktidarı ele geçirme mücadeleleri, yönetim yeteneği zayıf yolsuz rejimler, muhalefete izin vermeyen otokratik rejimler, düşük ekonomik büyüme ve yüksek yoksulluk düzeyleri, kültürel çoğulculuk eksikliği, siyasî parti sayısının fazlalığı vb. faktörler askerî darbelere gerekçe sunan bir istikrarsızlık ortamına zemin hazırlamaktadır. Afrika ülkelerinde orduların siyasete müdahale etme nedenleri genellikle bozulan düzeni yeniden tesis etme, ideolojik eksen kaymasını önleme, kişisel iktidar hırslarını tatmin etme ve rant sağlama ile ilgilidir (Ben Barka & Ncube, 2012: 2-15). Sayılan gerekçelerden birçoğunun Benin örneğinde geçerli olduğu söylenebilir.

Makalede ele alınan bir diğer kavram, zenginlerden müteşekkil bir grubun siyasî iktidarı elinde bulundurmasını ifade eden plütokrasidir. Kapitalist-liberalist bir rejimle yönetilen her devletin yapısal olarak plütokratik nitelikte olduğu dile getirilmiştir (Femia, 1995: 370-392). Söz konusu iktidar tarzı, kendisini sürekli olarak tahkim edebilir. Zira iktidarı elinde bulunduran zenginler grubu, daha varlıklı ve daha muktedir olmalarını sağlayacak yasal ve sistemsel değişiklikler yapabilirler. Böylece plütokrazi, zamanla seçkin azınlığın iktidarına dönüşerek oligarşik bir nitelik kazanabilir (Green, 2016: 84-95). Benin örneğinde plütokrasinin muhtemel bir zenginler iktidarının başlangıcını ifade ettiği ve henüz oligarşiye dönüşecek nitelikte bir yapısal değişime yol açmadığı belirtilmelidir.

MAGA/APITHY/AHOMADEGBÉ-TOMÊTİN KISIR DÖNGÜSÜ VE MILITOKRATİK KAOS

1 Ağustos 1960'ta République du Dahomey adıyla Fransa'dan bağımsızlığını ilan eden Benin, hızla yerel siyasî dinamiklerin etkisi altına girmiştir. Müslüman bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen ancak Fransız okullarında eğitim aldıktan sonra yirmili yaşlarında Hıristiyanlığı seçen ilk cumhurbaşkanı Coutoucou Hubert Maga (1960-63), doğup büyüdüğü yer olan kuzey bölgesindeki Bariba etnik grubundan destek görmüştür. Fon ve Aja etnik grupları arasında eski Dahomey kraliyet ailesinden Justin Ahomadegbé-Tomêtin; Yorubalar arasında ise aristokrat Sourou-Migan Apithy etkin olmuştur. Maga, Apithy ve Ahomadegbé-Tomêtin arasındaki etnopolitik iktidar mücadelesi, ekonomik durumdaki bozulma ile birlikte, Dahomey siyasetini militokratik bir kaos dönemine sürükleyecektir (Decalo, 1973: 457; Ronen, 1975: 89; Laitin, 1986: 166; Bako-Arifari, 1995: 8-9; Le Vine, 2004: 180).

Ülkenin bozulan ekonomik durumu ile bağlantılı olarak öğrenci örgütleri ve sendikalar tarafından başlatılan hükümet karşıtı gösteriler, askerî darbeler silsilesinin tetikleyicisi olmuştur. General Christophe Soglo idaresindeki Dahomey ordusu ülkedeki kargaşaya son vermek ve düzeni yeniden tesis etmek adına 28 Ekim 1963'te yönetime el koymuştur. Soglo, halk tabanındaki nüfuzlarını dikkate alarak Maga, Apithy ve Ahomadegbé-Tomêtin'e yeni yönetimde üst düzey görevler vermiştir. Daha ileri bir adımla 1964 yılı başında cumhurbaşkanlığını Apithy'ye, başbakanlığı Ahomadegbé-Tomêtin'e bırakan Soglo, iki lider uzlaşamayınca 22 Aralık

1965'te yeniden yönetime el koymuştur (Matthews, 1966: 151; Mazrui, 1977: 91). Diğer bir ifadeyle seçkinler arası etnopolitik rekabet, ülkede düzenin sağlanamamasına neden olarak Dahomey ordusunun ikinci müdahalesine gerekçe sunmuştur.

Düzeni tesis etmekte zorlanan General Soglo liderliğindeki askerî yönetim, 17 Aralık 1967'de bir başka askerî darbe ile görevden uzaklaştırılmıştır (Decalo, 1973: 464-465). Albay Alphonse Amadou Alley'in başkanlık ettiği Askerî Devrim Konseyi, "düzen bozucu" siyasî figürleri tasfiye etme düşüncesi ile eski cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcısı, bakan ve meclis başkanlarının müteakip seçimlerde aday olmasını yasaklamıştır (Ronen, 1975: 206). Söz konusu yasak doğrultusunda Maga, Apithy, Ahomadegbé-Tomêtin üçlüsünün katılmadığı 15 Mayıs 1968 tarihli cumhurbaşkanlığı seçimlerini yüzde 83 oy oranıyla Basile Adjou Moumouni kazanmış, ancak askerî konsey katılım oranının yüzde 26 düzeyinde kalmasını gerekçe göstererek seçim sonuçlarını hükümsüz kılmıştır. Bu karar doğal olarak infiale yol açınca Maga, Apithy, Ahomadegbé-Tomêtin ile Soglo'nun ülkeye girişi yasaklanmış ve "herkes tarafından desteklenen bir halef" bulununcaya kadar sivil yönetime geçişin erteleneceği duyurulmuştur (New York Times, 1968).

Sivil yönetime geçiş kapsamında 17 Temmuz 1968'de devlet başkanlığını eski dışişleri bakanı Émile Derlin Zinsou'ya devreden Alley, yaklaşık bir yıl sonra tekrar iktidarı ele geçirmeye teşebbüs etmiştir (Jessup, 1998: 837). Bu kalkışmanın üzerinden altı ay geçmemişken 10 Aralık 1969'da yeni bir askerî darbe gerçekleştirilmiş ve Paul Emile de Souza liderliğinde bir cunta tesis edilmiştir. 28 Mart 1970'te yönetimin sivillere devri için gerçekleştirilecek seçimlerde yasaklı siyasetçiler Maga, Apithy ve Ahomadegbé-Tomêtin'in de aday olmasına izin verilmiş, ancak siyasî kampanyalar sırasında yaşanan şiddet olayları gerekçe gösterilerek seçimler iptal edilmiştir. Alternatif bir çözüm olarak Maga, Apithy ve Ahomadegbé-Tomêtin'in ikişer yıllığına devlet başkanlığı yapacağı bir üçlü başkanlık (troyka) sisteminde karar kılınmıştır. Bu arada Yarbay Iropa Maurice Kouandete, 23 Şubat 1972'de yeniden hükümeti devirmeye teşebbüs etmiştir. Darbe teşebbüsü ile ilgili tahkikat yürüten askerî komisyon, Kouandete'nin teşebbüsü ile aynı zamana rastlayan ve Zinsou'yu tekrar iktidara getirmeyi amaçlayan bir darbe planının daha olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ülke gündemi darbe yargılamaları ile meşgulken ve henüz otorite tesis edilememişken Binbaşı Mathieu Kerekou tarafından 26 Ekim 1972'de ülkenin son başarılı askerî darbesi gerçekleştirilmiştir (Decalo, 1973: 474-477). Kerekou, kronikleşen siyasî krizleri radikal biçimde sona erdirmeye çalışmıştır.

KEREKOU DÖNEMİ: BUKALEMUN-VÂRİ SİYASET

Ülkedeki siyasî ve ekonomik krizi gerekçe göstererek 1972'de yönetime el koyan Bariba asıllı Kerekou, ilk iş olarak çok sayıda hükümet üyesinin tutuklanmasını ve yolsuzluk iddiasıyla yargılanmasını sağlamıştır. Böylelikle sabık rejimin siyasî temsilcilerini tasfiye eden Kerekou, cumhurbaşkanlığı, başbakanlık ve savunma bakanlığı görevlerini üstlenmiş; diğer yönetim kadrolarını ise kırk yaş altındaki subaylara tahsis etmiştir (David, 2002: 61; Fredriksen, 2003: 252; East & Thomas, 2006: 63-64).

Geleneksel etnopolitik anlayışları etkisizleştirmek isteyen Kerekou, 30 Kasım 1974'te radikal bir kararla devletin resmî ideolojisini Marksizm-Leninizm olarak belirlemiştir. Dahomey kelimesinin sadece güneydeki halkları temsil ettiği gerekçesiyle ülkenin ismi de 30 Kasım 1975'te République Populaire du Bénin (Benin Halk Cumhuriyeti) olarak değiştirilmiş; rejim partisi olarak ise Parti de la Révolution Populaire du Bénin (Benin Halkçı Devrim Partisi) kurulmuştur. Yeni ideolojik yönelim doğrultusunda, en küçük yerleşim birimlerini dahi

kapsayacak şekilde 1500 kadar “devrim komitesi” kurulmuştur. Ülkedeki bütün bankalar ve petrol şirketleri millileştirilmiş; başta Fransızlar olmak üzere tüm yabancılar ülkenin eğitim ve kültür alanlarından el çektilmiştir. Katolik misyonlarının açtığı okullar da millileştirilerek Hıristiyanlık yerine geleneksel Vudu inancı ön plana çıkarılmıştır (Le Vine, 2004: 145; Fredriksen, 2003: 253; Pelkmans, 2009: 187).

Resmî ideolojiye paralel bir dış politika yönelimi çerçevesinde Sovyetler Birliği, Küba, Doğu Almanya ve Kuzey Kore rejimleriyle işbirliği tesis edilmiştir. İç ve dış politikadaki bu radikal adımlar 1977 yılı başında bir darbe teşebbüsünü beraberinde getirecektir. Bob Denard² komutasında bir grup Fransız paralı asker, Fas ve Gabon hükümetlerinin de yardımıyla Ocak 1977’de Kerekou iktidarını devirmeyi denemiştir (McNamara, 1989: 181). Darbe teşebbüsüne karşı radyodan bir mesaj yayınlayan Kerekou, “uluslararası emperyalizmin uşağı bir grup paralı asker, kahraman Benin halkına ve onun demokratik devrimine karşı bu sabah silahlı bir saldırı başlatmıştır. Benin Devrimi’nin her bir militanı, kendisini cephede bir asker olarak görmeli ve tehlike altındaki vatani kurtarmak için bu kutsal mücadeleye dâhil olmalıdır” şeklinde bir çağrıda bulunmuştur. Netice olarak, o sıralar işbirliği anlaşmaları çerçevesinde başkent Cotonou’da bulunan Kuzey Kore askerî unsurlarının da desteğiyle Benin ordusu, söz konusu darbe teşebbüsünü akamete uğratmayı başarmıştır (Bayram, 2018: 147).

Denard’ın darbe teşebbüsü iç politikada otoriterizmi perçinlemiştir. 1978’de yeni bir anayasa hazırlanıp 1979’da meclis seçimleri yapılmışsa da Parti de la Révolution Populaire du Bénin’in mutlak iktidarı devam etmiştir. Kerekou, 1980’deki cumhurbaşkanlığı seçimlerine rakipsiz olarak girmiş ve haliyle galip gelmiştir. Muhalefete müsamaha gösterilmemiş; birçok siyasetçi uzun yıllar cezaevlerinde tutulmuştur. Eski cumhurbaşkanları Maga, Apity ve Ahomadegbé-Tomêtin ancak 1981’de serbest bırakılmıştır (Houngnikpo & Decalo, 2013: 248).

1977’deki darbe teşebbüsünün arkasında “uluslararası emperyalist güçlerin” olduğunu iddia eden Kerekou, özellikle Fransa ve ABD’yi işaret etmiştir. Misilleme olarak Fransız vatandaşlarının sınır dışı edilip mülklerine el konulması Fransa ile diplomatik gerginliğe neden olmuştur. Kerekou rejiminin Marksist ideolojik yönelimi ile bağlantılı olarak 1976’da Benin büyükelçisini geri çekmiş olan ABD ile de ilişkiler tekrar gerilmiştir. Bu konjonktür, Kerekou’yu Kaddafi rejimi ile yakınlaşmaya itmiştir. İktidara geldikten yaklaşık bir yıl sonra Libya ile diplomatik ilişki tesis eden Kerekou yönetimi, bu ülkeden ekonomik ve askerî yardım temin etmeye çalışmıştır. Batılı devletlerden gelen yardımların durduğu dönemde Libya’nın desteği, Kerekou rejimi için adeta “can simidi” işlevi görmüştür. Bu işlev, Kerekou’nun neden ihtida ettiğini veya etmiş gibi görüldüğünü açıklamaktadır. 28 Eylül 1980’de Libya’yı ziyaret edip Muammer Kaddafi ile görüşen Kerekou, 100 milyon dolar yardım vaadiyle geri dönmüştür. Kerekou ülkesine döndükten sonra Muammer Kaddafi, Kerekou’nun Müslüman olduğunu ve yeni adının Ahmed olduğunu açıklamıştır (Cyr, 2001: 35; Bayram, 2018: 147).

Kerekou iktidarının Kuzey Kore ve Libya ile yakın ilişkiler kurması, Benin’e yönelik özellikle Fransa ve ABD menşeli yatırımların durmasına neden olmuştur (Fredriksen, 2003:

² Gilbert Bourgeaud ve Said Mustafa Mahcub takma adlarını da kullanan Albay Robert Bob Denard, Fransa’nın Charles de Gaulle döneminde yürüttüğü Afrika politikası çerçevesinde Cezayir, Gabon, Komor Adaları, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Zimbabve’de askerî müdahaleler gerçekleştirmiş; sadece Komor Adaları’nda dört askerî darbe teşebbüsünde yer almıştır. Denard’ın Afrika ülkelerindeki faaliyetlerinin Fransa devletinin desteği sayesinde gerçekleşebildiği, bu desteğin 1981 sonrası Sosyalist François Mitterand yönetimi döneminde dahi devam ettiği dile getirilmektedir. Bkz. Weinberg, 1994; Le Monde, 2007; Bruyère-Ostells, 2014.

253). Hükümet, iç pazar yoluyla sanayileşmeyi denemiş fakat girişilen ekonomik ve sosyal kalkınma programları sonuç vermemiştir. Söz konusu programları finanse edebilmek için Sovyetler Birliği'nden yardım alabilmek adına Benin topraklarının nükleer atık deposu olarak kullanılmasına dahi müsaade edilmiştir (Bunker & Ciccantell, 1998: 88; Kneib, 2006: 22-25). Ne var ki 1980 ile 1985 arasında dış borç iki katına çıkmış; gayri safi millî hâsıla ise yaklaşık üçte bir oranında azalmıştır. Ülke ekonomisinin kritik bir safhaya gelmesi üzerine 1987'de IMF'ye başvurularak maaşlardan yüzde 10 ilave vergi kesilmesi ve işe alımların dondurulması planlanmıştır. 1989'da yine IMF ile varılan anlaşma uyarınca kamu harcamalarında kesintiye gidilmesi, vergi reformu yapılması, özelleştirme ve liberalleştirme politikalarının benimsenmesi öngörülmüştür. Söz konusu anlaşma sonrasında ülkede kitlesel gösteri ve grevler düzenlenmiştir. Ekonomik gerekçelerle başlatılan gösteriler, zamanla siyasî reform taleplerini gündeme getirmiştir. Hükümetin millileştirme politikalarından olumsuz etkilenmiş olan kiliseler de Kerekou hükümetine karşı cephe almıştır (David, 2002: 67-68). IMF ile yapılan görüşmeler sonrasında, Kerekou hükümetinin Marksizm-Leninizm uygulaması tartışmaya açılmış ve Benin'e özgü "gevşek" üslubuna atfen laxisme-béninisme olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Malet, 2009).

Hem ülke içinde toplumsal huzursuzluğun artması, hem de Doğu Avrupa'da Komünist rejimlerin çökmeye başlaması, Benin siyasî tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. Nihayet Kerekou hükümeti, Berlin Duvarı'nın yıkışından yaklaşık bir ay sonra Aralık 1989'da Marksizm-Leninizm'in resmî ideoloji olmaktan çıkarıldığını duyurmuştur. Akabinde farklı siyasî hareketleri bir araya getirecek bir Ulusal Konferans'ın tertip edilmesini kabul etmiştir. Şubat 1990'da toplanan Konferans, ilk olarak ülkenin ismindeki "halk" ifadesinin kaldırılarak Benin Cumhuriyeti olarak yeniden adlandırılmasını, yeni bir anayasa hazırlanmasını ve çok partili demokratik sisteme geçilmesini kararlaştırmıştır. Ulusal Konferans kararları çerçevesinde Nicephoro Soglo başbakanlığında bir geçiş hükümeti kurulmuş ve hazırlanan yeni anayasa taslağı Aralık 1990'da referanduma sunulmuş ve kabul edilmiştir. Mart 1991'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Nicephoro Soglo'ya mağlup olan Kerekou, gönüllü olarak koltuğunu devretmiştir. Böylelikle Benin, sivil eylem yoluyla demokrasiye geçen ilk Sahraaltı Afrika devleti olmuştur. Amuwo'ya (2003: 150) göre bu süreç esasen Kerekou'ya nefes aldirmaya yönelik bir Fransız projesiydi; Benin'deki sivil toplumun gücü hafife alındığı için böyle sürpriz bir sonuçla karşılaşmıştı. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte diğer Afrika ülkelerinin de benzer bir demokratikleşme ve liberalleşme baskısıyla karşı karşıya kaldıklarını belirtmek gerekir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş döneminde Marksist ideolojiyi benimseyen Afrika ülkeleri de Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD öncülüğündeki neo-liberal dünya düzenine adapte olmaya çalışmıştır.

"Yeni bir toplum yaratma" sloganıyla yola çıkan ve demokratik ilkelere vurgu yapan Nicephoro Soglo hükümeti, yolsuzlukların sona erdirilmesi ve kamu hizmetlerinde etkililiğin artırılmasına odaklanmıştır. Bu yöndeki politikalar takdirle karşılanmakla birlikte IMF'nin öngördüğü kemer sıkma tedbirlerinin uygulanması memnuniyetsizliğe yol açmıştır. Buna rağmen Soglo, Mart 1996 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunu birinci sırada tamamlamayı başarmıştır. Ne var ki üçüncü sıradaki aday Adrien Houngbédji ile dördüncü sıradaki Bruno Amoussou ikinci turda Kerekou'yu destekleme kararı alınca Soglo mağlup olmuş; böylelikle İkinci Kerekou dönemi resmen başlamıştır. 1991'deki seçim mağlubiyetinden sonra kendisini "yeniden doğmuş bir Hıristiyan" olarak tanımlayan Kerekou, ikinci dönemine başlarken "atalarının ruhları" üzerine yemin etmiştir (Richmond & Gestrin, 1998: 36). İkinci

döneminde geçmişteki Castro-vâri Marksist söylemlerini bir kenara bırakarak tam bir politik metamorfoz örneği sergileyen Kerekou, serbest piyasayı ve özelleştirmeleri teşvik edip ekonomik liberalizme geçiş sürecini hızlandırmıştır (Claffey, 2007: 98-101).

Mart 2001'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerine de katılan Kerekou, diğer adayların protesto amacıyla seçimlerin ikinci turundan çekilmeleri üzerine Bruno Amoussou ile ikinci tura kalmış ve yaklaşık yüzde 84 oy oranıyla ezici bir galibiyet elde etmiştir. ABD'de yürütülen bir soruşturma, Benin'de telekomünikasyon projeleri yürüten Titan adlı bir Amerikan şirketinin Kerekou'nun seçim kampanyası için 2 milyon dolar rüşvet verdiğini ortaya çıkarmıştır (Houngnikpo & Decalo, 2013: xxxv).

Benin Anayasası cumhurbaşkanı adayı olabilmek için 70 yaş üst sınırını getirdiği için Kerekou'nun Mart 2006'daki seçimlere katılması mümkün olmamıştır. Başlangıçta söz konusu sınırlamanın kaldırılmasını talep ettiği fakat tepkilerden çekindiği için bundan vazgeçtiği öne sürülen Kerekou, "siz iktidarı terk etmezseniz iktidar sizi terk eder" diyerek anayasada bu yönde bir değişikliğe gitmeyeceğini açıklamıştır (Idrissou-Toure, 2005). Nitekim yine sivil toplumun etkinliği sayesinde belirlenen tarihte seçimlere gidilebilmiş ve Benin siyasetinde Kerekou dönemi kapanmıştır.

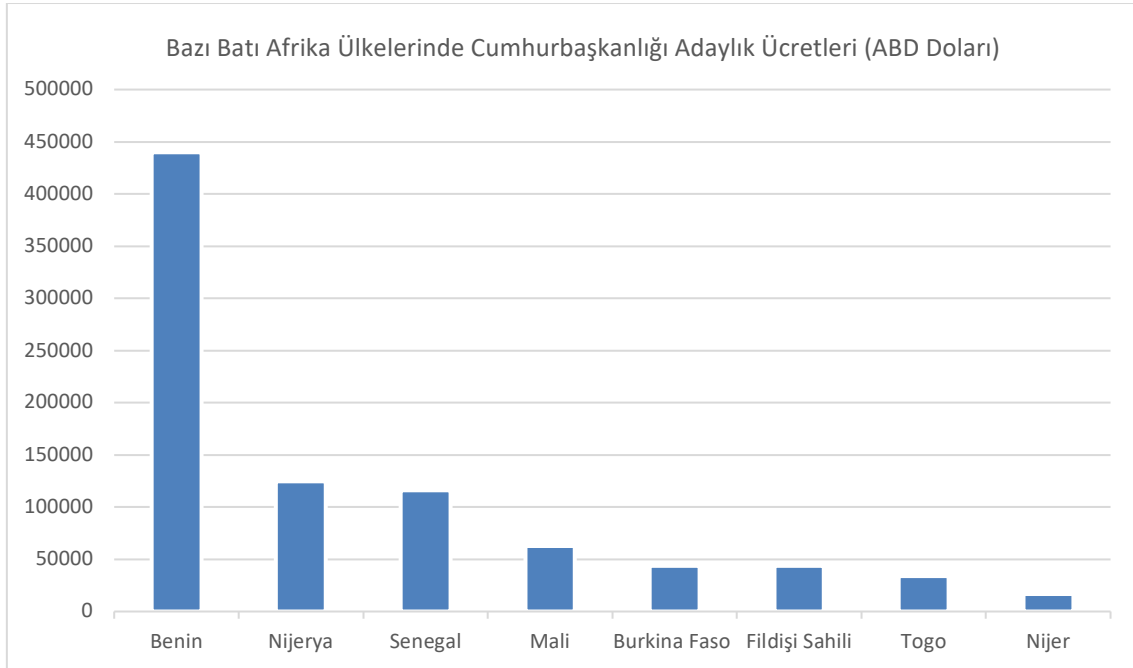
YAYI VE TALON: OTORİTER DEMOKRASİ VE PLÜTOKRATİK EĞİLİMLER

Kerekou'dan sonra 2006-2016 yılları arasında Benin Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Thomas Boni Yayi, köken olarak üç etnik gruba (baba tarafından Yoruba, anne tarafından Fulani ve Bariba) ait olması, Müslüman bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmesine rağmen ilerleyen yaşlarında Evanjelik Protestanlığı tercih etmesi ve Brezilyalı köle taciri Francisco Felix de Souza'nın torunu Chantal Née de Souza ile evlenmesi nedeniyle, Benin'in sosyopolitik karakteristiklerini mezceden bir siyasetçidir. Batı Afrika Kalkınma Bankası Başkanı olarak görev yaptıktan sonra Mart 2006'daki cumhurbaşkanlığı seçimleri ile siyasete atılan Yayi, devlet fonlarının doğru kullanımı ve ülkenin yabancı yatırımlar için cazip hale getirilmesi gibi vaatler üzerinden kampanya yürüterek dikkat çekmeyi başarmış ve 26 adayın yarıştığı seçimlerden yüzde 75 oy oranıyla galip ayrılmıştır. Benin'in Afrika'nın en önemli pamuk üreticilerinden biri haline gelmesinde ve kaydadeğer bir ekonomik büyüme kaydetmesinde pay sahibi olan Yayi, 14 adayın yarıştığı Mart 2011'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerini de yüzde 53 oy oranıyla kazanmıştır. Seçim başarılarına karşın, iki kez suikast teşebbüsüne³ maruz kalan Yayi, Mart 2013'te "pamuk kralı" Patrice Talon tarafından planlandığı iddia edilen bir darbe teşebbüsünün ardından otoriterleşme eğilimi göstermiştir. Yayi, istikrarı sağlama ve yolsuzlukla mücadeleyi devam ettirme gerekçesiyle fazladan bir dönem daha cumhurbaşkanı olabilmek için anayasayı değiştirmek istemiş, ancak 2015 milletvekili seçimlerinde iktidar partisinin mecliste mutlak çoğunluğu kaybetmesi üzerine bu isteğinden vazgeçmek zorunda kalmıştır (Lewis, 2015).

Yayi hükümetine karşı darbe planlamakla itham edilen Fon asıllı zengin iş adamı Patrice Talon, 2016'da gerçekleşen ve 30'dan fazla adayın yarıştığı cumhurbaşkanlığı seçimlerini yaklaşık yüzde 65 oy oranı ile kazanmıştır. Talon, başlangıçta demokratikleşme yönünde ümit verici adımlar atmıştır. Örneğin, cumhurbaşkanlığını iki dönem yerine tek dönemle

³ Söz konusu teşebbüslerden ilki, Mart 2007'de gerçekleşmiştir. Bir miting dönüşü sırasında Yayi'nin konvoyuna ateş edilmiştir. Yayi bu teşebbüsten yara almadan kurtulmuştur. İkinci teşebbüs, Ekim 2012'de gerçekleşmiştir. Resmî bir ziyaret için Brüksel'de bulunan Yayi'nin burada doktoru İbrahim Mama Cisse, kuzeni Zouberath Kora-Seke ve eski ticaret bakanı Moudjaidou Soumanou tarafından zehirlenmeye çalışıldığı iddia edilmiştir. Bkz. BBC (2012).

sınırlandırmayı öngören bir yasa tasarısı gündeme getiren Talon, her ne kadar meclis tarafından onaylanmadığı için yasalaşmamışsa da bu tasarı ile ne ülkesinde ne de Afrika genelinde örneği olan bir feragat davranışı göstermiştir. Ne var ki Talon da selefi Yayi gibi zamanla otoriterleşme eğilimi göstermiş ve protestolara muhatap olmuştur. İlk olarak, Eylül 2018’de kabul edilen bir yasa ile kamu ve özel sektörde grev hakkının yılda 10 gün ile sınırlandırılması, yoğun protestolara neden olmuştur. Nisan 2019’daki meclis seçimleri öncesinde, cumhurbaşkanının toplantı davetine icabet etmeyen muhalefet partilerinin seçimlere katılmasının engellenmesi, Talon rejiminin anti-demokratikleşme eğilimini gösteren bir diğer hadisedir. Talon destekçisi iki partinin yarışabildiği seçimlerde Beninli seçmenlerin yüzde 77’si sandık başına gitmeyerek seçimi boykot etmiştir (Bambi, 2019; Valavanis, 2019). Talon hükümetine karşı tepkilere yol açan en kritik yasa ise, partilerin milletvekili seçimlerinde aday göstermek için ödemesi gereken miktarın 14,000 dolardan 440,000 dolara, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olmak için gerekli başvuru ücretinin ise 26,000 dolardan 450,000 dolara yükseltilmesidir (Business Ghana, 2018). Bu yasanın ülkede 200’ü geçen siyasî parti sayısını azaltmayı amaçladığı belirtilse de, kişi başına düşen millî gelirin 2,300 dolar düzeyinde olduğu bir ülkede böyle bir yasanın yalnızca varlıklılara siyaset hakkı tanıyarak plütokrasiye kapı aralama ihtimali ortaya çıkmaktadır. Komşu ülke Nijerya’da da iktidar partisinin cumhurbaşkanı adayı olmak için gereken ücreti yaklaşık iki kat artırarak 125,000 dolara çıkarması, Batı Afrika’da Benin’dekine benzer bir eğilimin söz konusu olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki grafikte (Mumbere, 2018) yer alan Batı Afrika ülkelerinin cumhurbaşkanlığı adaylık ücretleri incelendiğinde, bu bölgede siyasetin zenginlere has bir meşgale olmaya başladığı sonucuna ulaşılabilir.

SONUÇ

Birçok devletin tarihinde farklı siyasal sistemler ve ideolojiler arası geçişler söz konusu olmuştur. Sahraaltı Afrika devletleri bu siyasal geçişler konusunda dünyanın diğer bölgelerine nazaran daha fazla çeşitlilik içermektedir. Bu durumun temel nedenlerinden birisi, çoğu Afrika devletinin dekolonizasyon sonrasında uluslaşma ve kurumsallaşma için gerekli koşulları oluşturamamış olmasıdır. Böyle bir ortamda, geleneksel siyasal yapıları veya farklı etnik grupları temsil eden liderler güç kazanabilmekte ve bu liderlerin iktidar mücadeleleri tam manasıyla bir

fâsit daireye dönüşebilmektedir. Sonuçsuz iktidar mücadeleleri, kendisini düzenin doğal koruyucusu olarak konumlandırın ordunun müdahalesi için gerekçe sunabilmektedir. Ordunun da düzeni sağlayamadığı ve kendi içinde güç mücadelesine angaje olduğu durumlarda ise, nihâf olarak bu mücadeleyi sonlandırma iradesi gösterecek bir askerî liderin çıkması beklenir. Benin örneğinde bu lider Binbaşı Mathieu Kerekou olmuştur. Kerekou'nun istikrarsızlığı sona erdirme başarısı, etnik aidiyet temelli siyasî anlayışları ideolojik bir siyaset ile gölgelemesinde yatmaktadır. 1974'te resmî ideoloji olarak benimsenen Marksizm-Leninizm, Benin'de bu bakımdan siyasal alanda dikkat dağıtıcı ve nispeten bütünleştirici bir işlev görmüştür. Kerekou, Marksizm'e fayda odaklı yaklaştığı için, şartlar gerektirdiğinde başka bir siyasal ideolojiye ve sisteme geçiş yapmakta zorlanmamıştır.

Ülkede kurumsal bir politika yerine kişilere bağlı bir iç ve dış politikanın etkili olması, Kerekou sonrası dönemde göreve gelen liderlerin de dünya görüşlerinin doğrudan ülke siyasetine yansımaları beraberinde getirmiştir. Ekonomist Cumhurbaşkanı Thomas Boni Yayi, daha ziyade ülkenin iktisadî kalkınmasına öncelik vermiş, bu arada ülkenin uluslararası imajının güçlenmesi ve demokratik teamüllerin yerleşmesi adına da çaba sarfetmiştir. Ne var ki suikast teşebbüsleri ve darbe ihtimali, Yayi'yi demokrasiden ödün vermeye itmiştir. Yayi'den sonra iktidara gelen ve pamuk sektöründe elde ettiği servetle Benin'in en varlıklı iş adamları arasında yer alan Patrice Talon ise, başlangıçta ülkenin demokratikleşmesine ve kalkınmasına yönelik kayda değer icraatlara imza atmış olmasına rağmen, ortalama bir Beninlinin ekonomik koşullarından ziyade, kendisinin ve çevresinin ekonomik koşullarını esas alan bir seçim yasası ile yalnızca servet sahiplerinin siyaset yapabilmesinin önünü açmıştır. Söz konusu seçim yasası yürürlükte kalmaya devam ettiği müddetçe zengin azınlığın iktidarı kendini sürekli olarak yenileyebilecektir.

KAYNAKÇA

- Akinwumi, O. (1998), Oral Tradition in Changing Political Contexts: The Kisra Legend in Northern Borgu. *History in Africa*, 25, 1-7.
- Alozieuwa, S. H. O. & Obiozor, G. A. (2008), From Parliamentarism to Militocracy and Presidentialism: Nigeria in Quest for Stable Political Order. Abuja: Authentic Media Networks.
- Amuwo, K. (2003), The State and the Politics of Democratic Consolidation in Benin, 1990–1999. Julius Omozuanvbo Ihonvbere ve John Mukum Mbaku (Ed.), *Political Liberalization and Democratization in Africa: Lessons from Country Experiences*. Westport: Greenwood.
- Bako-Arifari, N. (1995), *Démocratie et logiques du terroir au Benin*. Politique africain, 59.
- Bambi, J. (2019, 7 Mart). Benin: opposition parties barred from legislative elections. *Africa News*.
- Bayram, M. (2018). Benin, Gabon ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki Siyasal İhtidarlarda Libya Devrik Lideri Muammer Kaddafi'nin Etkisi. İsmail Ermağan (Ed.), *Dünya Siyasetinde Afrika* 5, Ankara: Nobel Akademik.
- BBC (2012, 23 Ekim). Benin President Boni Yayi poison plot: Three charged.
- Bebler, A. (1984), Militokracija v sodobnih političnih sistemih. *Teorija in praksa*, 21 (5/6), 504-518.
- Bruyère-Ostells, W. (2014). *Dans l'ombre de Bob Denard: les mercenaires français de 1960 à 1989*. Paris: Nouveau monde éditions.
- Bunker, S. & Ciccantell, P. (1998). *Space and Transport in the World-System*. Santa Barbara: ABC-CLIO.

- Business Ghana (2018, 27 Eylül). Benin's \$450,000 election fee criticised.
- CIA World Factbook (2019, 7 Aralık), Benin. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bn.html>.
- Claffey, P. (2007). Kérékou the Chameleon: Master of Myth. Julia C. Strauss ve Donal Cruise O'Brien, (Eds.), *Staging Politics: Power and Performance in Asia and Africa*. London: I.B. Tauris.
- Cyr, R. N. (2001). *Twentieth Century Africa*. Lincoln: Writers Club Press.
- David, P. (2002). *Le Bénin*. Paris: Karthala.
- Decalo, S. (1973). Regionalism, Politics, and the Military in Dahomey. *The Journal of Developing Areas*, 7(3).
- East, R. & Thomas, R. J. (2006). *Profiles of People in Power: The World's Government Leaders*. London: Routledge.
- ENCA (2016, 21 Mart). Benin's new president a self-made King of Cotton.
- Femia, J. (1995). Pareto's Concept of Demagogic Plutocracy. *Government and Opposition*, 30 (3), 370-392.
- Fredriksen, J. C. (2003). *Modern World Leaders: 1992 to the Present*. New York: Facts on File.
- Green, J. E. (2016). Liberalism and the Problem of Plutocracy. *Constellations*, 23 (1), 84-95.
- Houngnikpo, M. C. & Decalo, S. (2013). *Historical Dictionary of Benin*. Lanham: Scarecrow.
- Idrissou-Toure, A. (2005, 18 Temmuz). Africa's big men cling to power. *Spero News*.
- Jessup, J. E. (1998). *An Encyclopedic Dictionary of Conflict and Conflict Resolution, 1945-1996*. London: Greenwood.
- Kneib, M. (2006). *Benin*. Tarrytown: Marshall Cavendish.
- Kuba, R. (1996). *Wasangari und Wangara: Borgu und seine Nachbarn in historischer Perspektive*. Hamburg: Lit Verlag.
- Laitin, D. D. (1986). *Hegemony and Culture: Politics and Change among the Yoruba*. Chicago: University of Chicago Press.
- Le Monde (2007, 15 Ekim). Bob Denard a toujours agi pour le compte de l'Etat français.
- Le Vine, V. T. (2004). *Politics in Francophone Africa*. Boulder: Lynne Rienner.
- Lewis, D. (2015, 22 Nisan). Third term doubts overshadow Benin legislative vote. *Reuters*.
- Malet, P. (2009, 10 Aralık). La fin du laxisme-béninisme. *Slate FR*.
- Manning, P. (2004). *Slavery, Colonialism and Economic Growth in Dahomey, 1640-1960*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matthews, R. (1966). *African Powder Keg: Revolt and Dissent in Six Emergent Nations*. London: Bodley Head.
- Mazrui, A. A. (1977). *The Warrior Tradition in Modern Africa*. Leiden: Brill.
- McNamara, F. T. (1989). *France in Black Africa*. Washington: National Defense University Press.
- Mumbere, D. (2018). Benin, Nigeria debate expensive presidential nomination fees. *Africanews*.
- Opubor, A. E. & Hado, P. (2007). *Boni Yayi, Société Civile et Dynamique du Changement au Bénin*. Paris: L'Harmattan.
- Pelkmans, M. (2009). *Conversion After Socialism: Disruptions, Modernisms and Technologies of Faith in the Former Soviet Union*. New York & Oxford: Berghahn Books.

Richmond, Y. & Gestrin, P. (1998). *Into Africa: Intercultural Insights*. Yarmouth: Intercultural Press.

Ronen, D. (1975). *Dahomey: Between Tradition and Modernity*. Ithaca: Cornell University Press.

Stewart, M. H. (1980). The Kisra Legend as Oral History. *The International Journal of African Historical Studies*, 13 (1), 51–70.

The New York Times (1968, 17 Mayıs). Results of election in Dahomey voided by military regime.

Valavanis, A. (2019, 23 Haziran). Benin's Democracy: What has happened to it?. *Global Risk Insights*.

Weinberg, S. (1994). *Last of the Pirates: The Search for Bob Denard*. New York: Pantheon.